



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Військові суди VS спеціалізовані судді: міжнародний досвід

Ключові питання:

1. Які підходи до військової юрисдикції та спеціалізації суддів є найбільш ефективними та відповідають демократичним стандартам?
2. Ефективність військових судів: окремі структури чи спеціалізація у загальних судах?
3. Вплив територіального принципу на доступність та якість військового правосуддя.
4. Баланс між автономією військових судів та інтеграцією в цивільне правосуддя.
5. Механізми контролю та підзвітності задля забезпечення прозорості військової юстиції.

Моделі організації військового правосуддя

Автономні військові суди

окрема судова ланка з
виключною
компетенцією щодо
військових справ
повна інституційна
незалежність
спеціалізований апарат
окреме фінансування

Військова спеціалізація суддів

спеціалізовані судді або
палати в межах загальних
судів
внутрішня спеціалізація
гнучкість ресурсів
єдина судова система

Змішана модель

поєднання елементів
обох підходів залежно від
категорії справ
диференційований підхід
адаптивність
оптимізація ресурсів

Країни з автономними військовими судами



Болгарія

5 військових судів першої інстанції та військовий апеляційний суд розглядають кримінальні справи про злочини військовослужбовців



Греція

військові, військово-морські та військово-повітряні суди діють як кримінальні суди у справах щодо злочинів, скоєних військовослужбовцями



Угорщина

військові трибунали при спеціальних загальних судах із визначеними сферами юрисдикції



Швеція

суд з питань військової розвідки для специфічних категорій справ



Кіпр

військовий суд розглядає кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями



Польща

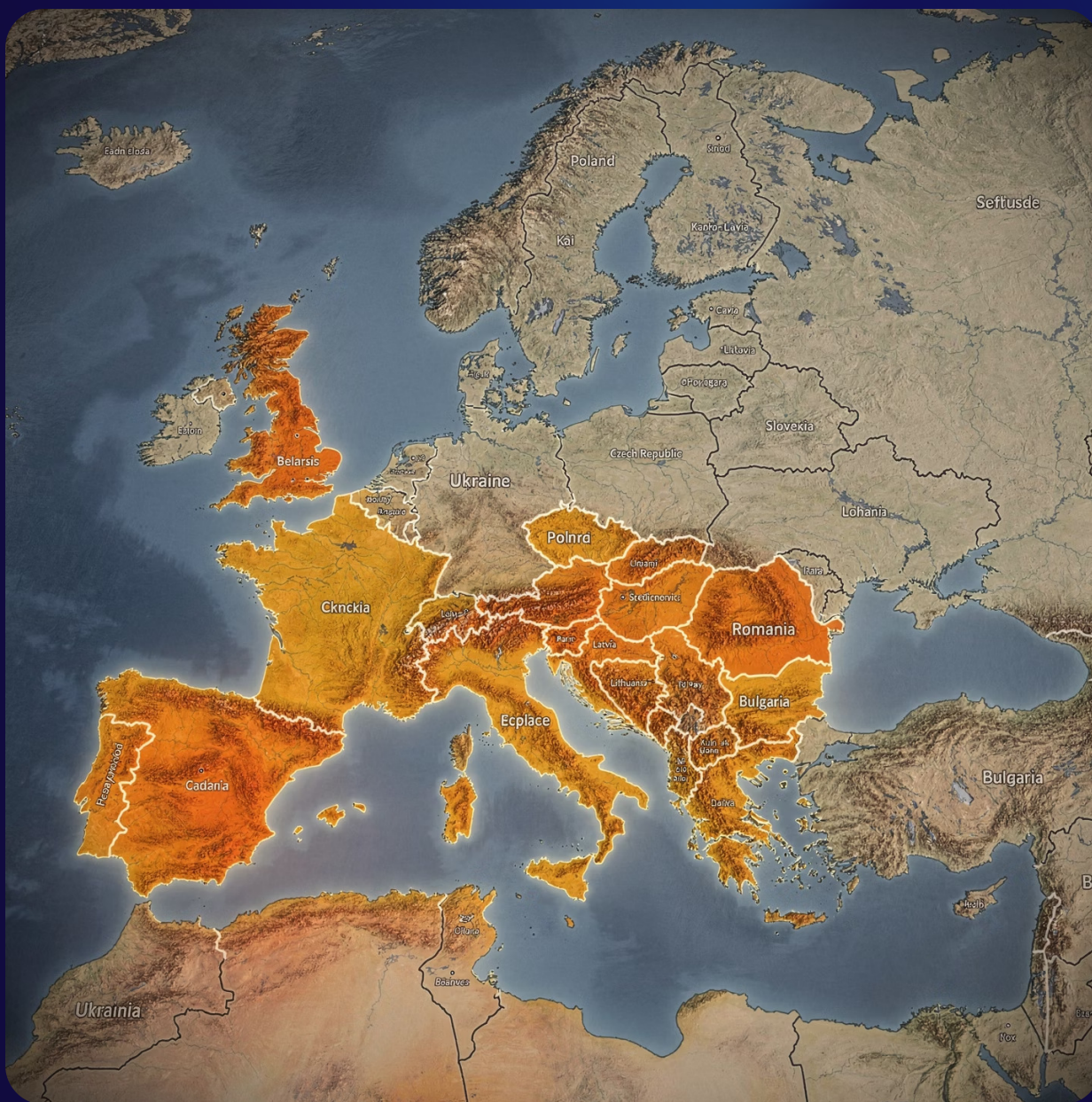
військові суди є автономною спеціальною дворівневою системою: військові гарнізонні суди і військові окружні суди, які виконують функції апеляційних інстанцій



Канада

функціонують військові суди двох типів: загальні (general) та постійні (standing). Ці суди можуть скликатися в будь-якому місці, як на території Канади, так і за її межами, у мирний час та під час збройних конфліктів

Географія військових судів у Європі



Ключові спостереження:

військові суди функціонують у 6 з 23 досліджених країн Європи

- переважно у країнах Східної Європи
- різні моделі організації
- залежність від історичного контексту
- адаптація до сучасних викликів



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Болгарія: повноцінна система військових судів



Перша інстанція

5 військових судів розглядають кримінальні справи про злочини військовослужбовців, вчинені під час виконання службових обов'язків



Апеляційна інстанція

військовий апеляційний суд розглядає у другій інстанції оскаржувані акти у справах військових судів



Касаційна інстанція

Верховний касаційний суд діє як суд касаційної інстанції для всіх категорій справ, включаючи військові



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Греція: розгалужена військова юрисдикція



Військово-морські суди
спеціалізовані суди для розгляду злочинів, вчинених військовослужбовцями військово-морських сил



Військово-повітряні суди
окрема юрисдикція для справ за участі військовослужбовців повітряних сил



Військові суди
Кримінальні суди для злочинів, вчинених військовослужбовцями сухопутних військ

Особливість грецької моделі полягає у диференціації військових судів за видами збройних сил, що забезпечує глибоку спеціалізацію та врахування специфіки кожного виду військ



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Латвія: ситуативна модель

Умови функціонування

військові суди активуються
лише в особливих
обставинах:

воєнний стан

надзвичайний стан

за наказом Міністра юстиції

у мирний час військові
справи розглядаються
загальними судами

Структура

при активації створюються:
один або декілька
військових судів першої
інстанції

військовий апеляційний суд
така модель забезпечує
гнучкість та економію
ресурсів у мирний час



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
РАДА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Змішані моделі військової юстиції



Франція

Кодекс військової юстиції **[** передбачає можливість створення спеціальних військових судів *у воєнний час*, як на території держави, так і за її межами, для розгляду військових кримінальних правопорушень.

Водночас *у мирний час* кримінальні справи щодо військовослужбовців переважно розглядаються *судами загальної юрисдикції*, у межах яких створюються спеціалізовані судові колегії з розгляду справ, що підпадають під військову юрисдикцію, що впливає з положень статті 697 Кримінально-процесуального кодексу Франції **[**.



Німеччина

Конституція Німеччини передбачає можливість створення *військових кримінальних судів*, що здійснюють кримінальну юрисдикцію щодо членів збройних сил (стаття 96 (2) Конституції). Втім, станом на сьогоднішній день не було створено жодного військового суду, кримінальні справи за участю військовослужбовців Бундесверу розглядаються *судами загальної юрисдикції*.

Суди загальної юрисдикції розглядають усі кримінальні правопорушення, скоєні військовими, за винятком випадків, коли Військовий кримінальний кодекс передбачає спеціальну юрисдикцію для певних справ.



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Переваги запровадження автономних військових судів

1

Глибока спеціалізація

судді володіють поглибленими знаннями військового права, специфіки військової служби та особливостей військових злочинів

розуміння військової ієрархії
знання військових статутів
наявність досвіду у військових справах

2

Інституційна автономія

окрема судова ланка
забезпечує незалежність від загальної судової системи та можливість розвитку власної практики

самостійне управління
власний апарат
спеціалізована інфраструктура

3

Швидкість розгляду

спеціалізація дозволяє оперативніше розглядати військові справи без необхідності додаткових консультацій та експертиз
скорочення строків розгляду
менше судових експертиз
ефективніші процедури

4

Єдність судової практики

забезпечення послідовності та передбачуваності рішень у військових справах

5

Врахування військової специфіки

здатність адаптувати судові процедури до унікальних обставин військової служби

6

Підтримка дисципліни

автономні суди сприяють підтриманню високого рівня дисципліни та правопорядку у Збройних Силах



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Недоліки автономності військових судів

Високі витрати

утворення та утримання
окремої судової ланки
потребує значних фінансових
ресурсів:

окремі будівлі та
інфраструктура
власний апарат суду
додаткове фінансування
витрати на підготовку кадрів

Роздробленість системи

створення окремої судової
ланки призводить до
ускладнення судової системи:
додаткова юрисдикція
можливі конфлікти
компетенції
ускладнення для громадян
дублювання функцій

Обмежена гнучкість

складність переорієнтації
судів при зміні обсягу
військових справ:

неможливість швидкої
адаптації
неефективне використання
ресурсів
проблеми з навантаженням

Можливий відступ від загальної практики

окрема судова ланка може
призвести до формування
ізолюваної судової практики,
яка не узгоджується з
загальними правовими
принципами

Ризик корпоративності

існує небезпека формування
"корпоративного духу", коли
судді військових судів можуть
бути більш лояльними до
військової системи, ніж до
принципів правосуддя

Обмежений кадровий резерв

вузька спеціалізація може
призвести до дефіциту
кваліфікованих кадрів та
обмеженої можливості ротації
суддів

Внутрішня військова спеціалізація

Внутрішня спеціалізація

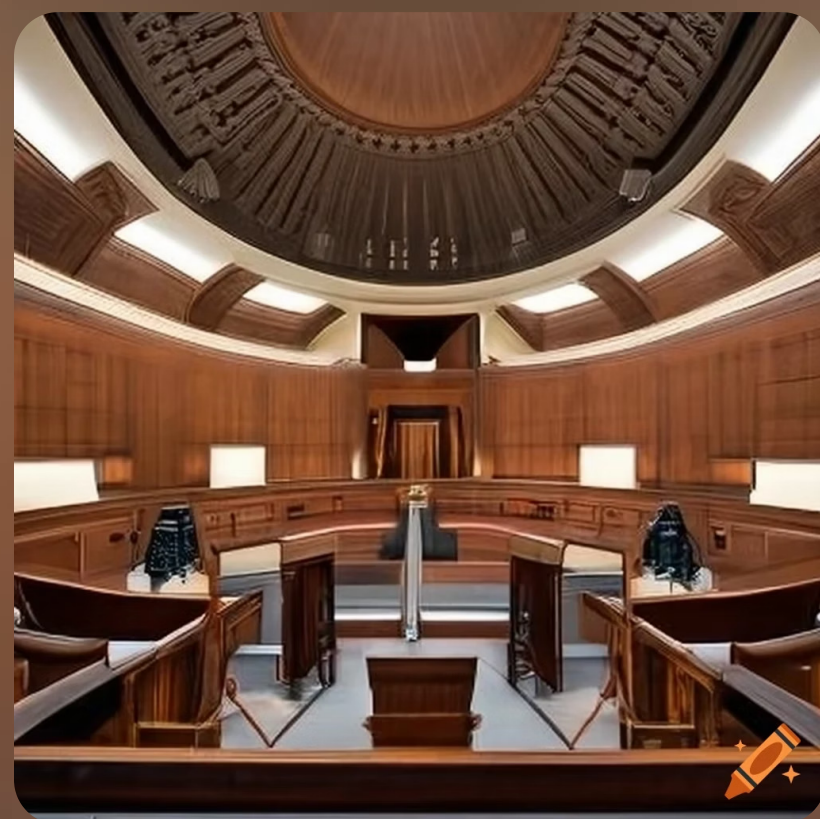
17 з 24 досліджених
країн не мають
окремих військових
судів. Військові
справи
розглядаються
спеціалізованими
суддями або
палатами в загальних
судах

Спеціалізовані судді

судді проходять
спеціальну
підготовку для
військових справ, але
залишаються в
структурі загальних
судів

Інтегрована система

військова
юрисдикція
інтегрована в
загальну судову
систему через
механізми
внутрішньої
спеціалізації



Переваги військової спеціалізації суддів

Економічна ефективність

відсутність потреби у створенні окремої судової інфраструктури значно знижує витрати на утримання судової системи



Гнучкість ресурсів

можливість оперативно перерозподіляти суддів залежно від навантаження та потреб у різних категоріях справ



Єдність системи

збереження цілісності судової системи та уникнення роздробленості юрисдикцій

Баланс спеціалізації

судді можуть мати кілька спеціалізацій, що забезпечує комплексний підхід до розгляду складних справ



Доступність правосуддя

забезпечення легкого доступу до судових послуг для військовослужбовців та інших зацікавлених сторін



Уникнення конфліктів юрисдикції

чітке визначення сфери компетенції запобігає суперечкам між різними судовими гілками

Інтеграція практики

сприяння єдиній правозастосовній практиці в рамках загальної судової системи



Кадрова мобільність

збільшення можливостей для ротації та розвитку суддів у межах єдиної судової системи

Недоліки військової спеціалізації суддів

Менша глибина спеціалізації

судді, які розглядають різні категорії справ, можуть не мати такого глибокого розуміння військової специфіки, як судді спеціалізованих військових судів



Потреба у додатковій підготовці

необхідність регулярного навчання суддів для підтримання компетентності у військовій сфері, що потребує часу та ресурсів



Ризик недостатньої спеціалізації

у невеликих судах може бути складно забезпечити наявність суддів з військовою спеціалізацією, що може призвести до розгляду справ неспеціалізованими суддями

Можлива неоднорідність практики

розгляд військових справ різними суддями у різних судах може призвести до менш послідовної судової практики порівняно з централізованою системою військових судів



ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Порівняльний аналіз моделей

Критерії порівняння	Автономні військові суди	Спеціалізовані судді
витрати	високі	низькі
глибина спеціалізації	максимальна	достатня при підготовці
гнучкість	обмежена	висока
доступність	обмежена територіально	широка (місцеві суди)
єдність судової практики	у військовій сфері	загальносудова
складність системи	вища (додаткова ланка)	нижча (єдина система)

Критерії вибору моделі

1

Кількість військових справ на рік

цей фактор є ключовим. У країнах з великою армією та високою кількістю військових злочинів (понад 500-1000 справ на рік) створення окремих військових судів може бути виправданим. Натомість, при невеликій кількості справ (менше 200-300 на рік) спеціалізація суддів у загальних судах є більш економічно ефективною та раціональною

2

Фінансові можливості

утримання окремої системи військових судів вимагає значних фінансових ресурсів: будівництво та обслуговування судових приміщень, заробітна плата суддів та апарату, технічне забезпечення. Альтернативний підхід - інвестування у спеціалізовану підготовку суддів загальних судів через тренінги, стажування та створення методичних матеріалів - потребує значно менших витрат при збереженні якості правосуддя

3

Історичний контекст

історична традиція функціонування військових судів у країні впливає на вибір моделі. Країни з тривалою історією військового правосуддя (Франція, Німеччина до реформ) мають усталену практику та кадровий резерв. Країни без такої традиції або після негативного досвіду (зловживання, порушення прав людини) частіше обирають інтеграцію військових справ у загальну судову систему

4

Стратегічні цілі

вибір моделі залежить від пріоритетів судової реформи. Якщо метою є максимальна спеціалізація та автономія військової юстиції - доцільні окремі суди. Якщо пріоритетом є уніфікація судової системи, зменшення бюрократії та забезпечення єдиних стандартів правосуддя для всіх громадян - перевагу має модель спеціалізованих суддів у загальних судах

5

Міжнародні стандарти

рекомендації Ради Європи, ОБСЄ та інших міжнародних організацій наголошують на необхідності забезпечення незалежності, неупередженості та доступності військового правосуддя. Досвід країн-членів ЄС та НАТО (до останніх геополітичних змін, пов'язаних з повномасштабною війною в Україні) показує тенденцію до скорочення або повної ліквідації окремих військових судів на користь спеціалізації в рамках загальної судової системи, що відповідає сучасним стандартам прав людини

Ключові Висновки

Різноманітність підходів

Європейські країни використовують різні моделі організації військового правосуддя: від автономних військових судів до внутрішньої спеціалізації. Вибір моделі залежить від національного контексту, обсягу справ та фінансових можливостей

Тенденція до інтеграції

Більшість досліджених країн не мають окремих військових судів, надаючи перевагу внутрішній спеціалізації суддів у загальних судах. Це відображає загальноєвропейську тенденцію до уніфікації судових систем

Баланс спеціалізації та ефективності

Ключовим є знаходження балансу між глибиною спеціалізації та економічною ефективністю. Військова спеціалізація суддів дозволяє досягти необхідного рівня судочинства при значно менших витратах

Важливість підготовки

Незалежно від обраної моделі, критичним є забезпечення якісної підготовки суддів у військовій сфері та створення механізмів підтримання їхньої кваліфікації





ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ



Дякуємо за увагу!